

УДК 374.7

ОСОБИСТІТЬ ВИКЛАДАЧА-АНДРАГОГА В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ (З ДОСВІДУ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ)

Буянов П.Г., к. пед. н.,
доцент кафедри професійної освіти, трудового навчання та технологій
Бердянський державний педагогічний університет

У статті вказується, що нині все більшого значення набуває удосконалення освіти дорослих, яка визначається гнучкістю, динамічністю, чутливістю реагування на сучасні соціально-економічні потреби. Вона має свої суттєві особливості, зумовлені багатьма чинниками, серед яких надзвичайно важливим є особистість педагога (викладача-андрагога), який працює з дорослою аудиторією. Автор вивчає досвід Російської Федерації щодо особистості сучасного викладача-андрагога.

Ключові слова: *освіта, освіта дорослих, андрагогіка, андрагог.*

В статье указывается, что в настоящее время все большее значение приобретает совершенствование образования взрослых, которое определяется гибкостью, динамичностью, чувствительностью реагирования на современные социально-экономические потребности. Оно имеет свои существенные особенности, обусловленные многими факторами, среди которых чрезвычайно важным является личность педагога (преподавателя-андрагога), который работает со взрослой аудиторией. Автор изучает опыт Российской Федерации в отношении личности современного преподавателя-андрагога.

Ключевые слова: *образование, образование взрослых, андрагогика, андрагог.*

Buianov P.H. THE PERSONALITY OF THE TEACHER ANDRAGOG IN THE CONTEMPORARY EDUCATIONAL SPACE (FROM THE EXPERIENCE OF THE RUSSIAN FEDERATION)

The article indicates that the improvement of adult education is becoming increasingly important, which is determined by the flexibility, dynamism, and sensitivity of responding to contemporary socio-economic needs. It has its essential features due to many factors, among which the personality of the teaching staff (andragogue teachers) who works with the adult audience is extremely important. The author studies the experience of the Russian Federation with regard to the personality of the modern andragogger.

Key words: *education, adult education, andragogy, andragog.*

Постановка проблеми. Соціально-економічні перетворення, що відбуваються у світі, вимагають постійного вдосконалення компетентності працівників. Освіта, здобута в навчальному закладі, вже не може цілком задовольняти потреби особистості. Отже, однією з актуальних проблем сучасності є пошук оновлення змісту та способів діяльності людини в межах попередньо набутих знань і накопиченого практичного досвіду. Одним із можливих шляхів у розв'язанні цього питання є професійна освіта дорослих.

Вона як один із механізмів соціальних перетворень стає дедалі значущою і посідає провідні позиції в освітній сфері як за кількістю суб'єктів навчального процесу, так і за ступенем глибини й активності інноваційних процесів.

Зміни у сфері освіти дорослих безпосередньо пов'язані із процесами, що відбуваються в соціально-політичному й економічному житті соціуму.

Отже, усе більшого значення набуває вдосконалення освіти дорослих, яка визначається гнучкістю, динамічністю, чутливістю реагування на сучасні соціально-економічні потреби. Вона має свої суттєві особливос-

ті, зумовлені багатьма чинниками. Надзвичайно важливим серед яких є особистість педагога (викладача-андрагога), який працює з дорослою аудиторією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вперше термін «андрагогіка» вжито німецьким ученим О. Кнаппом 1833 р. Але лише в середині ХХ ст. він став широко використовуватися в науці.

Початок формування андрагогіки як самостійної науки був закладений у роботах видатного американського теоретика і практика освіти дорослих М. Ноулза.

Проблеми навчання дорослих досліджували: Л. Даниленко, В. Маслова, В. Олійник, О. Пехота, Н. Протасова, Л. Сігаєва, Є. Соф'янц та ін. (процеси навчання і виховання дорослих); Д. Біррен, Л. Бішоф, С. Джулард, Дж. Флелвел та ін. (психологічні особливості дорослих студентів); С. Змейов, О. Кармаєва, Є. Нікітін та ін. (тенденції розвитку освіти дорослих); О. Вербицький, В. Виноградов, О. Казакова, О. Прикот та ін. (принципи навчання дорослих); М. Кларин, П. Щедровицький та ін. (інноваційні форми і методи навчання дорослих).

Найбільш характерні риси освіти дорослих – андрагогіки – були вивчені та

сформульовані провідними вітчизняними і світовими вченими: А. Вербицьким, С. Вершловським, М. Громковою, П. Джарвісом, С. Змейовим, Ю. Калиновським, І. Колесніковою, Ю. Кулюткіним, А. Маароном, Т. Ломтевою, Л. Лук'яновою, А. Мітіною, Н. Ничкало, В. Онушкіним, Ф. Пегелером, В. Подобєдом, Д. Савічевичем, Б. Самоловчевим, Р. Смітом, Г. Сухобською, Є. Тонконогою, Л. Туросом, Р. Шерайзіною та ін.

Проблема професійної підготовки андрагогів знайшла своє висвітлення в роботах Р. Хеймстра. На думку дослідника, ефективність роботи фахівця в галузі освіти дорослих суттєво залежить не тільки від рівня його професійної компетентності, але й від його власних філософських позицій і особистісних якостей [14].

Постановка завдання. Дослідження особистості викладача-андрагога в сучасному освітньому просторі в контексті досвіду Російської Федерації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Російський учений С. Змейов [3] наголошує на тому, що освіта дорослих потребує не тільки відповідної теорії і практики навчання, але й спеціально підготовлених викладацьких кадрів, які на високому рівні здатні задовольнити потребу дорослих у знаннях.

Отже, кожний педагог, який працює з дорослими людьми, повинен мати спеціальну андрагогічну підготовку, яка сприяє набуттю знань, умінь, навичок, особистісних якостей і ціннісних орієнтацій, необхідних для успішної роботи в будь-якій сфері діяльності, в якій беруть участь дорослі люди.

Усе більше викладачів, фахівців різних галузей економіки Російської Федерації (далі – РФ) розуміють, що це є необхідністю сучасних реалій в освіті. Ось чому андрагогіка стає однією із провідних навчальних дисциплін у практиці підготовки фахівців різних профілів [11].

Викладач-андрагог є головним спеціалістом у галузі навчання дорослих людей, до сфери діяльності якого належить підготовка кадрів викладачів для навчання андрагогіки і проведення наукових досліджень в галузі освіти дорослих.

У зв'язку з підписанням РФ Болонської декларації згаданий факт набуває важливого значення.

Андрагог працює з дорослими в різних напрямках формальної, неформальної та інформальної освіти, «веде» їх не тільки до розв'язання конкретних завдань, але й до критичного осмислення реальності, свідомого розширення партнерських зв'язків у цивілізованому суспільстві, діалогу цін-

ностей і культур світового освітнього простору, до толерантності.

На перший погляд, відносини між учителями й дорослими учнями мають бути демократичними, рівними і відкритими. І цей погляд має багатоаспектне обґрунтування. У політичному вимірі тут вирішуються питання: хто, як і чому повинен учитися, яка відповідальність учителя, які її межі. Філософський вимір вирішує питання про те, як стосунки вчителя й учня обслуговують цілі та завдання освітньої діяльності. Психологічний вимір вивчає, як ці стосунки працюють на міжособистісному рівні. Йдеться про специфічний психологічний клімат для навчання дорослих – цей клімат має характеризуватися взаємною повагою, довірою, відкритістю, гуманізмом [10, с. 147].

Важливою є думка російського вченого Г. Сухобської про те, що «андрагог» – це не професія, як і «педагог». Це узагальнена назва різних ролей [12].

На основі узагальнення проаналізованих праць російських педагогів [1; 5; 7; 12 та ін.] є можливість виявити ці ролі, а саме:

- викладач-андрагог – організовує та реалізує процес навчання дорослих на будь-якому рівні та в будь-якій сфері неперервної освіти;

- вихователь – формує духовно-моральні якості особистості;

- лікар-психотерапевт – надає допомогу в поновленні мотивації до навчальної та професійної діяльності, допомагає знизити рівень тривожності суб'єктів навчання;

- інспектор, методист, експерт, тьютор – надає допомогу в науково обґрунтованій організації та реалізації навчального процесу, атестації андрагогічних кадрів і навчальних закладів для дорослих;

- науковий робітник – проводить науково-дослідну роботу із проблематики освіти дорослих;

- консультант, соціальний робітник, робітник інформаційно-орієнтовної служби у сфері освітніх послуг – проводить консультативну, соціально-реабілітаційну роботу з дорослими з питань виробничого, навчального, соціального життя, володіє методологією андрагогічного супроводу самоосвіти дорослих;

- робітник управлінського апарату – здійснює організаційно-управлінську діяльність у навчальних закладах, підприємствах, організаціях і закладах виробничої та соціальної сфер тощо.

Одним із завдань андрагога є допомога дорослій людині у виборі освітніх орієнтирів у великому масиві інформації, що надходить із різних джерел. Ця позиція відображена в роботі І. Колеснікової [8, с. 37].

Таблиця 1

Складники моделі компетентності сучасного викладача-андрагога

Складники	Зміст
Уміння	<ul style="list-style-type: none"> - визначати освітні потреби учнів; - визначати рівень підготовки учнів; - визначати обсяг і характер життєвого досвіду учня та можливості його використання в процесі навчання; - визначати когнітивний і навчальний стилі учняів - визначати психофізіологічні особливості учнів - використовувати різні методики і засоби психолого-андрагогічної діагностики учнів; - визначати, формулювати і доводити до рівня усвідомлення цілі та стратегії навчання конкретних учнів; - відбирати і структурувати зміст навчання; - відбирати джерела, засоби, форми і методи навчання; - планувати й організовувати власну роботу і роботу всього колективу; - розробляти або уточнювати навчальні плани, програми або контракти; - створювати комфортні фізичні та психологічні умови навчання; - швидко врегульовувати проблемні та конфліктні ситуації; - забезпечувати навчальний процес необхідними навчально-методичними джерелами і засобами навчання; - проводити оперативну психолого-фізіологічну, соціально-психологічну, когнітивну і функціональну діагностику учнів; - створювати навчальні ситуації, організовувати спільну діяльність усіх учасників навчального процесу; - бути готовим ефективно взаємодіяти з кожним у групі; - визначати і використовувати різні критерії, форми, методи, засоби, процедури оцінювання досягнень учнів і всього процесу навчання; - проводити передбачені навчальною програмою контрольні заходи для оцінювання досягнень учнів; - визначати зміни особистісних якостей і мотиваційно-ціннісних настанов учнів; - визначати і розвивати перспективи освітніх потреб учнів; - коригувати процес навчання.
Знання	<ul style="list-style-type: none"> - теорії навчання дорослих людей; - вікових особистісних психофізіологічних, соціальних, професійних особливостей дорослих учнів; - психології навчання дорослих, основ філософії та соціології освіти; - технології навчання дорослих; - технології самостійного навчання; - організаційних основ сфери освіти; - історичного розвитку андрагогічних ідей і концепцій; - економічних і правових аспектів освіти; - організації та технології дистанційного навчання; - методики навчання конкретним дисциплінам.
Навички	<ul style="list-style-type: none"> - проведення психолого-андрагогічної діагностики учнів і оброблення її результатів; - практичного викладання; - роботи з навчально-методичною літературою; - роботи на комп'ютері; - організаційної роботи; - розроблення навчально-методичних матеріалів.
Професійно значущі особистісні якості	<ul style="list-style-type: none"> - доброзичливість; - емпатія; - комунікативність; - ентузіазм; - терпимість; - коректність; - такт; - самокритичність; - артистичність; - організаційні здібності; - прагнення до лідерства; - прагнення до постійного самовдосконалення.
Ціннісні орієнтації	<ul style="list-style-type: none"> - повага особистості; - уява про людину як про суб'єкт, який саморозвивається, самокерується; - визнання та повага плюралізму життєвих позицій; - розуміння навчання як способу життєдіяльності людини; - усвідомлення і визнання визначеної віковими соціально-психологічними особливостями ролі учнів в організації процесу навчання; - усвідомлення власної ролі наставника та організатора, який забезпечує процес навчання дорослих.

Професійна підготовка андрагога не може бути обмежена просто засвоєнням знань і набуттям умінь і компетенцій. Вона має передбачати розширену фундаментальну міждисциплінарну підготовку в кількох важливих галузях знань (педагогіці, психології, етиці, андрагогіки), яка б забезпечила динамічну компенсацію, уміння навчати у взаємодії з різними віковими групами. Важливе місце в реалізації такої задачі належить розвиваючим технологіям професійної освіти, зокрема:

- когнітивно-орієнтованим технологіям – спрямованим на розвиток прагнення учнів до пізнання, роботи над собою, які передбачають проведення семінарів-дискусій, спрямованих на розвиток уміння вести і підтримувати діалог у складних ситуаціях, когнітивне інструктування тощо;

- технологіям мотиваційного стимулювання – передбачають розвиток у тих, хто навчається, мотивації до того чи іншого виду діяльності;

- діяльнісно-орієнтованим технологіям – передбачають використання організаційно-діяльнісних ігор, інтерактивних ділових ігор, навчання роботі з технологічними картками тощо;

- особистісно орієнтованим технологіям – передбачають забезпечення особистісного зростання, використання тренінгів, спрямованих на розвиток прийомів психодіагностики розвитку тощо;

- технологіям проблемного навчання – спрямованим на засвоєння основ конфліктології та прийомів навчання в конфліктних ситуаціях;

- прогностичним технологіям – передбачають прогностичне моделювання, формування вмінь, пов'язаних із випереджальним цілепокладанням тощо (такі технології особливо важливі в роботі з інвалідами, коли необхідно передбачити і запобігти можливим нервовим зривам) [13, с. 106].

Андрагог одночасно має враховувати кілька чинників: екзистенціональну проблематику людини певної вікової категорії; психофізіологічні особливості віку із врахуванням статевої приналежності; змістовно-смыслову спрямованість освітньої діяльності (навчання, перенавчання, підвищення кваліфікації); зміст попереднього соціокультурного досвіду; сталі стереотипи навчання і спілкування; статус (соціальний, економічний, службовий); специфіку індивідуальних інформаційних потреб; освітні запити часу [8, с. 57].

Фахівці, які працюють у сфері освіти дорослих, не можуть працювати відсторонено від суспільно-економічних змін, потреб суспільства, вимог ринку праці тощо. Вони

надають знання, організують навчання і заохочують до нього, базуючись на соціальній, політичній, культурній ситуації та пріоритетах соціуму загалом і конкретної країни зокрема.

Студіювання наукових джерел [1; 3; 9; 12 та ін.] дало можливість виявити, що виконання викладачем-андрагогом різних ролей висвітлює його поле діяльності загалом і спонукає до визначення інтегрально-рольової позиції. Така позиція має сукупний зміст, який реалізується в трьох складниках:

1. Предметно-змістовому (теоретичному обґрунтуванню та відборі змісту навчальної інформації, спрямованої на особистісний і професійний розвиток, створенні умов для її свідомого сприйняття з подальшим використанням на практиці).

2. Проектувально-технологічному (відборі та структуруванню змісту, форм спільної діяльності, розробленню навчального плану, технологій реалізації програм підготовки, індивідуального просування).

3. Організаційно-діагностувальному (забезпеченні суб'єкт-суб'єктної взаємодії в навчальному процесі, визначення особистісних потреб, можливостей розвитку дорослого учня з урахуванням його індивідуальних досягнень).

Отже, професійна діяльність андрагога полягає в навчанні, консультуванні, наданні соціальної допомоги та виконанні організаційно-управлінських функцій у середовищі дорослих людей. На думку С. Вершловського [1], виконання функцій андрагога передбачає постійне підвищення андрагогічної компетентності, яка охоплює розуміння особливостей освіти дорослої людини; знання особливостей дорослого як суб'єкта освітньої діяльності; володіння освітніми технологіями, адекватними особливостям позиції дорослого учня; здатність до взаємодії, заснованій на партнерській участі.

Систематизація й узагальнення наукових підходів російських учених [4; 5; 6; 13 та ін.] дали можливість показати модель компетентності сучасного викладача-андрагога. Для її розуміння пропонуємо розглянути таблицю (див. табл. 1).

Російський експерт Н. Гладченкова [2] визначає, що орієнтирами й показниками якості професійної діяльності викладача-андрагога можуть бути не тільки традиційні критерії – рівень знань, умінь і навичок, а й прояв суб'єктності внутрішніх механізмів саморегуляції, здатність до самореалізації, соціальної та професійної мобільності тих, кого він навчає, тобто їхня акмеологічна компетентність у контексті професійної самореалізації як прагнення до вершини майстерності в професії.

Отже, андрагог повинен володіти акмеологічними технологіями проектування процесу професійно-особистісного розвитку тих, хто навчається, орієнтувати на самопроекування особистісного розвитку й життєвого шляху загалом. Під час занять із дорослими він спрямовує їх до вивчення й оволодіння методиками максимальної творчої самореалізації як спеціаліста, до досягнення вищої життєвої самореалізації. У центрі його професійної діяльності – самопроекування особистості, професійної позиції, міжособистісних відносин.

Висновки із проведеного дослідження. Під час проведеного наукового пошуку ми з'ясували, що нині у РФ приділяється значна увага особистості викладача-андрагога, який є головним спеціалістом у галузі навчання дорослих людей. Перспективи розвитку андрагогів пов'язують із розробленням спеціальних стратегій і національних програм, а також послідовною державною політикою в значеній галузі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вершловский С. Образование взрослых в России : вопросы теории / С. Вершловский // Новые знания. – 2004. – № 3. – С. 3–9.
2. Гладченкова Н. Педагогическая акмеология : программно-методические материалы для магистратуры / Н. Гладченкова. – Ростов-на-Дону : Амарант, 2006. – 324 с.
3. Змеев С. Андрогикика : теоретические основы обучения взрослых / С. Змеев. – М. : ИОО МО РФ, 1999. – 215 с.
4. Змеев С. Компетенции и компетентность преподавателя высшей школы XXI в. / С. Змеев // Педагогика. – 2012. – № 5. – С. 69–74.
5. Змеев С. Образование взрослых и андрагогика в России : достижения, проблемы и перспективы развития / С. Змеев // Педагогика. – М. – 2009. – № 7. – С. 32–39.
6. Змеев С. Применение андрагогических принципов обучения в подготовке и повышении квалификации специалистов / С. Змеев // Человек и образование. – 2014. – № 1(38). – С. 8–14.
7. Капитанская А. Андрагог – это не просто! / А. Капитанская [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://vio.uchim.info/Vio_32/cd_site/articles/art_2_5.htm.
8. Колесникова И. Основы андрагогика : [учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений] / И. Колесникова, А. Марон, Е. Тонконогая и др. ; под ред. И. Колесниковой. – М. : Издательский центр «Академия», 2007 – 180 с.
9. Кукуев А. О становлении образования взрослых в России. / А. Кукуев // Психология и педагогика. – Таганрог : Из-во ТРТУ, 2006. – № 14(69). – С. 37–42.
10. Некрасов С. Как образовывать взрослых. Андрагогика как наука / С. Некрасов. – Екатеринбург, 2006. – 222 с.
11. Семученко А. Андрагогические особенности обучения взрослых в России / А. Семученко [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.kpinfo.org/activities/research/conferences/conference-internet-2013-april/78-problemy-i-perspektivy-razvitiya-obrazovaniya-v-sovremennom-mire/492-1-9>
12. Сухобская Г. Андрагогическая направленность профессионально-педагогического образования: социокультурные предпосылки / Г. Сухобская, Т. Шадрин // Вестник Санкт-Петербургского государственного университета технологии и дизайна. Серия 3 : Экономические, гуманитарные и общественные науки. – 2012. – № 1 – С. 74–82.
13. Чернышов М. Андрагогика как социальная педагогика для образования инвалидов / М. Чернышов // Интеграция образования. – 2012. – № 4. – С. 102–107.
14. Hiemstra R. Lifelong education and personal growth / R. Hiemstra ; ed. A. Monk // The Columbia retirement handbook. – N. Y : Columbia University Press, 1994. – 200 p.